

Kötött és szabad beszéd az orosz nyelvi gyakorló órákon

A tananyagcsökkentés kapcsán a gyakorlásra fordítandó idő megnövekedése és céltudatos felhasználásának igénye a címben jelzett két gyakorlási módot – több más mellett – jelentős szerephez juttatja. A beszélni tudásra tanítás követelménye ugyanis változatlan maradt, a feltételei azonban kedvezően változtak a beszédképesség fejlesztésének a javára.

A „kötött” és „szabad” beszédről az idegennyelv-oktatás gyakorlatában nem az irodalomelméleti írott vers és próza jut eszünkbe. Sokkal inkább olyan nyelvi tevékenységre gondolunk, amely nap mint nap élőszóban hangzik el az idegennyelvi órákon.

A kötött beszéd alatt jobbra azt lehet érteni, amikor a tanulókkal valamely tankönyvileg adott témáról gyakorló, esetleg számonkérő cézzal beszélgetést folytatunk olyan nyelvi mélységig, amelyet a tankönyvben a téma kifejezésére megadott szókinccs és nyelvtan lehetővé tesz. A kötöttség tehát mind tematikailag, mind nyelvileg jelen van.

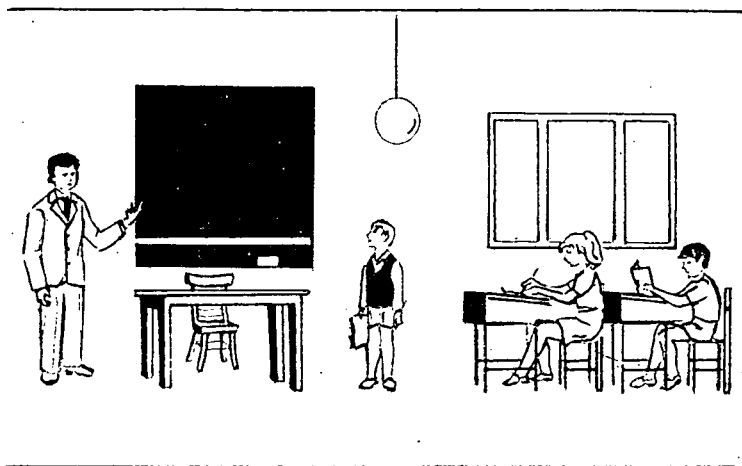
A szabad beszélgetés alatt viszont olyan nyelvgyakorló tevékenység érthető, amely – elszakadva a tankönyvi leckék kötött szövegeitől – csupán szabadabb, azonban távolról sem olyan szabad jellegű, mint az anyanyelvi beszéd. Szabadabb mi-voltának kibontása nemcsak tankönyvi indítékú, hanem a tanulók korábban megszerzett, begyakorolt és a készségek felé közelítő idegennyelv-ismeretére építve a szaktanár inspirációjából is ered.

A tankönyvi kötöttségű beszéd „szabad” beszéddé való feloldása új ismeretek közbeiktatása nélkül két úton lehetséges. Egyfelől a tankönyvi témákat úgy bontjuk nyelvileg szélesebbre, hogy a tanulók meglévő és a témába illő lexikai és nyelvtani ismereteit célszerűen mozgósítjuk. Ez a nyelvi kötöttség oldásának eljárása. Másfelől újabb beszédtemákat alakítunk ki a meglévő nyelvi ismeretekre alapozva. Ez pedig a tematikai kötöttség oldásának eljárása. Mindkét kötöttségnek az egyidejű feloldása azonban már nem tekinthető gyakorlásnak. Az sokkal inkább új ismeretnyújtás, mert új lexikai egységek és (vagy) nyelvtani formulák megtanítása nélkül nem végezhető el.

A gyakorló, készségkondicionáló szabad beszélgetésekre annál kedvezőbbek a lehetőségek, minél magasabb szinten áll a tanulók idegennyelv-ismerete, és fordítva is igaz, de ez esetben lényegesen nehezebb annak a kialakítása. Nézzünk meg most a „nehezebben” megoldható (5. osztályos) kategóriából egy-egy példát. Hasznos, ha képeket is alkalmazunk. A képek nemcsak az anyanyelv kikapcsolását, az egy nyelvűség könnyebb megteremtését segítik, hanem szemléletességükkel irányítják is a beszélgetést, mintegy „szájbaadva” a gondolatokat a kérdésekre elvárt feleletekhez. Az ötödikes, hatodikos gyerekek nagyon igénylik ezt. Éppen ezért az applikációs képekből összeállított szituációk hiteles, rajzos másolataink mutatjuk be az eljárás lényegét.

A nyelvi kötöttség oldása

Az ötödikes orosz nyelvkönyvben az iskola, az osztály, az orosz óra alkotja a legterjedelmesebb beszédanyagot. Ötször tér vissza hozzá – a szóbeli szakasz 6., 9. és 13., valamint a komplex szakasz 9. és 12. leckéjében – mindannyiszor bővítvé a nyelvi kört. A szabadabb beszélgetéshez ebben a témában a komplex szakasz 9. leckéjének a begyakorlása után kezdetünk hozzá. Az applikációs képekből kialakítjuk az alábbi szituációt, miközben kérdésekkel vezetjük a frontális beszélgetést.

Sto na kartyinke? (klassz)
Gye klassz? (v skole)
Sto v klassze? (doszka, sztol, sztul i t. d.)
Kto v klassze? (ucsityelj, ucenyica i ucenyik)
Ucsityelj – tovariscs Nagy? (da)
Kakoj on ucsityelj? (russzkovo jazika)
Kakoj urok v klassze? (russzkovo jazika)
Ucsityelj sztoit i szprasivaet? (da)
Sto on szprasivaet? (kto otszutsztvuet)
Kak on szprasivaet? (po-russzki)
Kto otvetsaet? (gyezsurnij)
A kak otvetsaet gyezsurnij? (tozse po-russzki)
I sto on otvetsaet? (otszutsztvuet Janos)
Eva otszutsztvuet? (nyet)
Sto ona gyelaet? (szigyt i piset)

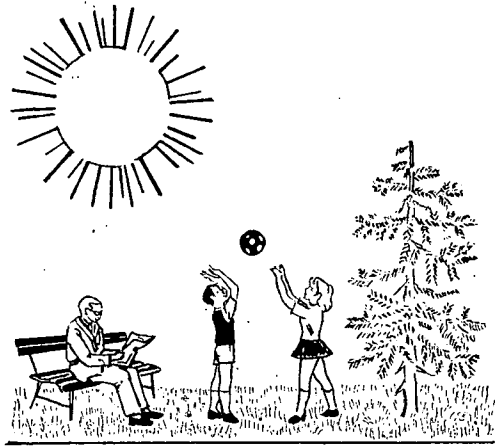
Ona piset po-vengerszki? (nyet, po-russzki)
I kak ona piset po-russzki? (horoso)
Eva horosaja ucenyica? (da)
Jura sztoit ilji szigyt? (szigyt)
A sto on gyelaet? (csitaet)
On csitaet po-vengerszki? (nyet, po-russzki)
Kak in csitaet po-russzki? (tozse horoso)
A Janos kakoj ucenyik? (tozse horosij)
Potom ucsityelj objasznyaet? (da)
O csom on objasznyaet? (ob SZSZSZR)
A sto gyelajut gyetyi? (szlusajut evo)
Potom onyi razgovarivajut? (da)
Onyi razgovarivajut o skole? (nyet, ob SZSZSZR)
Kak igyot urok? (horoso)
Kakoj urok igyot horoso? (russzkovo jazika)

Amikor végigvezettük a gyerekeket a beszélgetésen, maguk is belátják, milyen sokat tudnak, ha egy csomóba gyűjtik azt, amit a témával kapcsolatban a tanórán megtanultak. Egy részük azonban nehezen tudja összefüggően visszaadni ezt a számukra tetemes anyagot. Hogy segítsünk nekik, több óra elején újra és újra kirakjuk az osztályt az applikációs képekből és 5–10 perces szabad beszélgetések keretében gyakoroljuk, automatizáljuk, készségükké törekszünk fejleszteni a válaszolni tudás mellett úgy is, hogy kérdezni tudjanak, és úgy is, hogy minél többet tudjanak összefüggően elbeszélni róla.

A tematikai kötöttség oldása

A tankönyv másik, a gyerekeket nagyon érdeklő témaköre a játék, a labdázás. Ennek szócincse viszonylag kicsi, talán éppen ezért alkalmas, hogy a témát szituációiban és gondolati körében is bővíthessük, variáljuk. Ehhez a tankönyv két konkrét lehetőséget is ad: a szóbeli szakaszban a park, a komplex szakaszban az iskolaudvar keretében, amihez az utca, mint szintén mozgástér, gondolatilag könnyen hozzákapcsolható, s talán még arra is jó, hogy indirekt nevelési hatást érjünk el. Ismét az applikációs képekhez fordulunk szemléletességért, és kirakjuk előbb a park, majd átrendezéssel az iskolaudvar, végül képkiegészítéssel az utca szituációját, közben kérdezzük, frontálisan beszélgetünk az osztállyal.

- Sto na kartyinke? (park)
Sto v parke? (jolka i szkamejka)
Kto v parke? (gyeduska, Eva i Jura)
Sto gylaet gyeduska? (szigyt i csitaet)
Vo sto igraet Eva? (v mjacs)
A sto gylaet Jura? (tozse igraet v mjacs)
Kak onyi igrajut? (veszelo)

- Sto na kartyinke? (dvor)
Sto vo dvore? (skola, jolka i szkamejka)
Kto vo dvore? (ucsityelj, ucsityeljnyica,
gyevocski i maljcsiki)
Sto tyeperj v skole? (peremena)
Sto gylajut gyevocski? (igrajut s mjacs)
A sto gylaet ucsutyelj? (szmotrit, kak
igrajut gyevocski)
Vo sto igrajut maljcsiki? (v futbol)
A sto gelaet ucsityeljnyica? (szmotrit,
kak igrajut maljcsiki)
Kak igrajut gyetyi vo dvore (ocseny ve-
szelo)

- Sto na kartyinke? (ulica)
 Kacie doma na ulice? (viszokie doma, skola i magazin)
 Sto hogyt po ulice? (tramvaj i avtobusz)
 Kto sztoit na ulice? (gyevocski i maljcsiki)
 Gyevocski igrajut v mjacs? (nyet)
 A maljcsiki igrajut v futbol? (nyet)
 Pocsemu gyetyi nye igrajut na ulice?
 (potomu, sto tam hogyjat avtobuszi i tramvai)
 Sto onyi gyelajut na ulice? (sztojat ilji guljajut i razgovarivajut)
 Na ulice mozsno igraty v mjacs i futbol? (nyet)
 A gyve mozsno igraty v mjacs i futbol? (vo dvore i parke)

Ezek kis terjedelmű, rövid idejű beszélgetések, és sok bennük az azonos, ismétlődő nyelvi elem, amelyeknek a különböző témákba, az eltérő szituációkba történő áthelyezései a többoldalú, változatos alkalmazás lehetőségét mutatják meg a gyerekeknek, afféle „szabad” nyelvi használatot adva birtokukba. Ezek nagyon tetszenek nekik, nemcsak, mert a színes applikációs képek jól mutatnak a táblán, hanem, mert ezeknek a rövid gyakorlatoknak (nyelvi miniatűröknek) az elbeszélését a leggyengébb tanulók is könnyen elsajátítják, különösen, ha a képeket is a kezükbe adjuk, és ők maguk rakhatják ki a szituációkat, miközben büszkén mondják oroszul, hogy mikor mi van a táblán és ki mit csinál. S mi sem viheti jobban előre a gyerekek munkáját, mint az, ha kedvvel csinálják, amit tesznek.

DR. VUICS TIBOR
 Pécs, Tanárképző Főiskola

A nevelési feladat értelmezési és tervezési hibái az általános iskolai földrajztanításban

A földrajztanításban, más szaktárgyak oktatásához hasonlóan (2. 3. és 5.) komoly problémát jelent a nevelési feladat értelmezése és tervezése. Egyrészt e területről kevés szakirodalom áll rendelkezésre, másrészt amennyire természetesnek látszik, hogy a földrajzóra anyagát, mint oktatási egységet meg kell tervezni, annyira „ösztönös” a nevelési feladat kijelölése és egyoldalú az értelmezése. A Tanterv és utasítás (354–366. oldal) komoly segítséget jelenthet az egyes anyagrészekhez kapcsolódó nevelési lehetőségek kihasználásában, a feladatok konkrét megjelölése és értelmezése szaktanári feladat marad.

A földrajztanításban a nevelési feladatok, célkitűzések tervezése és értelmezése során a következő típus hibák jelentkeznek.

- (1) Egyik tanárjelöltünk az Utazás a „Magyar tengeren” c. olvasmány tárgyalása alkalmával az általános iskola 5. osztályában nevelési feladatot a következőképpen jelölte meg: „logikus gondolkodásra nevelés”. „Dialektikus gondolkodásra és hazaszeretetre nevelés.” Mint ahogy várható volt, a feladat kijelölés túlságosan általános jellege miatt a jelölt nem tudta kihasználni a témában rejlő gazdag nevelési lehetőséget. A logikus gondolkodásra nevelés a szaktárgyi órákon „permanensen” folyik, tehát a feladatmegjelölés így nem konkrét.